Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Analiz

No: 235 / Ekim 2019

SAUDİ ARAMCO'NUN HALKA ARZI VE SON SALDIRILARIN EKONOMİ POLİTİĞİ

DR. RECEP YORULMAZ
GÖKHAN ERELİ

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2019

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.
ISBN : 978-605-69731-1-6

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
Adresi : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sok. No: 3 Çankaya, ANKARA
Telefon : +90 850 888 15 20 Faks: +90 (312) 430 39 48
Email : info@orsam.org.tr
Fotoğraflar : Anadolu Agency (AA), Shutterstock

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ANALİZ

SAUDİ ARAMCO'NUN HALKA ARZI VE SON SALDIRILARIN EKONOMİ POLİTİĞİ

Yazarlar Hakkında

Dr. Recep Yorulmaz

Lisans eğitimini 2008 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü'nde aldı. 2010-2012 yılları arasında ABD'nin South Coralina eyaletinde Clemson Üniversitesi'nde İktisat alanında yüksek lisansını tamamladı. 2012-2016 yılları arasında İngiltere'de Sheffiled Üniversitesi'nde yine İktisat alanında doktora eğitimini tamamladı. Recep Yorulmaz halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü'nde Öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda ORSAM Ekonomi Çalışmaları Direktörü olarak görev yapmaktadır.

Gökhan Ereli

2015 yılında Kırıkkale Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler bölümünü birincilik ile bitirmiştir. Ardından 2015 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı'na başlamıştır. "Amerikan İstisnacılığının Birleşik Devletler Dış Politikası Üzerine Etkisi" başlıklı teziyle Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Mevcut durumda, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Doktora çalışmalarına devam etmektedir. Aynı zamanda ORSAM bünyesinde, Körfez Çalışmaları Koordinatörlüğü'nde araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır. Genel ilgi alanı Körfez bölgesi ve Amerikan dış politikası olmakla beraber, özel ilgi alanı Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar dış politikasıdır.

Ekim 2019

İçindekiler

Giriş 3

Suudi Ekonomisinde Muhammed bin Selman Etkisi 3

Aramco'nun Suud Ekonomisindeki Yeri 4

Vizyon 2030 5

Aramco'nun Yapısı ve Halka Arz Süreci 5

Aramco Saldırısın Ekonomik Etkileri 8

Saldırılar Öncesi Küresel Petrol Piyasasının Durumu 9

Saldırılar ve Jeopolitik Gerginliklerin Küresel Piyasaya Etkisi.....9

Çıkarımlar ve Sonuç.....11

Giriş

Suudi Arabistan, özellikle 2030 reform paketi ile birlikte önemi giderek artan en büyük şirketi Aramco'nun halka arzı için girişimlere başlamıştır. Bu halka arz süreci, ülke yönetiminde yeni aktör olan Veliaht Prens Muhammed bin Selman'ın izlediği politikaların en önemlilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Daha şeffaf ve global bir şirket haline dönüştürülmesi planlanan Aramco'nun, halka arzı ile ülkenin uluslararası imajına yapacağı katkı ve maddi getirisi düşünüldüğünde 2030 reform paketinin en kritik maddesinin bu işlem olduğu görülmektedir. Halka arz sürecinin takvime bağlandığı bir dönemde, Aramco'ya yapılan drone saldırıları ve neticesinde petrol arzında yaşanan kısıntılar, global petrol fiyatlarına etki etmiş, bu da tüm dünyayı etkileyen mini bir petrol krizi yaşanmasına sebep olmuştur. Özellikle ABD'nin hamleleri ve stoklardan yapılan takviyeler ile geçiştirilen bu süreç, Aramco şirketinin dünya petrol üretimindeki önemini ve yerini bir kez daha gözler önüne sermesi açısından dikkat çekici olmuştur.

Suudi Ekonomisinde Muhammed bin Selman Etkisi

2017 yılında Muhammed Bin Nayef'in yerine veliaht prens ilan edilen bin Selman ile birlikte Suudi Arabistan siyasi ve ekonomik açıdan yeni bir döneme girmiş oldu. Hem Savunma Bakanı hem de Başbakan yardımcısı olarak atanan bin Selman ilk iş olarak Yemen'deki operasyonun başına geçmiş, ılımlı İslam söylemi gibi adımlarla adından söz ettirmeyi başarmış ve Aramco'yu bünyesinde barındıran Ekonomik İşler ve Kalkınma Konseyi'ne de başkanlık etmeye başlamıştır. Göreve geldikten kısa bir süre sonra, 4 Kasım 2017'de "yolsuzluk operasyonları" başlamış ve bu kapsamda 11 prens, görevdeki dört bakan, eski bakanlar ve üç medya patronunun aralarında bulunduğu onlarca kişi "yolsuzlukla mücadele" gerekçesiyle tutuklanmış ya da otel hapsine alınmıştır.

Dış ilişkilerinde ağırlıklı olarak, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile aynı çizgiyi izleyen Muhammed bin Selman, reformcu bir lider imajı oluşturmaya çalışmaktadır. Ancak, Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın İstanbul'da Suudi Arabistan Konsolosluğu'nda öldürülmesi ve akabinde yaşananlar, bu imaja zarar vermiştir. Kaşıkçı cinayeti sürecinde, Krallık içinde Veliaht Prens bin Selman'ın gücünün zayıfladığı yorumları yapılmaktadır. Ancak, Trump'ın desteğini alan bin Selman göreve geldiği dönemde yaptığı operasyonların da katkısı ile yönetimdeki ağırlığını devam ettirmektedir.

Öte yandan, bin Selman'ın izlediği atılgan politikaların önemli maliyetleri olmuştur. Örneğin, BAE'nin son siyasi hamlelerinden sonra Yemen krizinde krallık, bölgede Husiler ile mücadelede tek başına kalmıştır. Yemen'de savaşçı Husilere karşısında büyük zayiat veren Krallık, gelinen noktada kendi topraklarında saldırılara da maruz

kalmaktadır. Körfez krizinde karşılıklı restleşmelerin sonucu ABD ile yapılan yeni silah anlaşmaları olmuştur. Bununla birlikte, bahsedilen reformcu imajı geliştirmek için yumuşak güç oluşturmak amacıyla sportif, sanatsal ve hatta akademik alanlarda yatırım yapmıştır. Özellikle ABD ve İngiltere'de hemen hemen her spor dalına verilen destekler, lobicilik faaliyetlerine verilen önemi göstermektedir. Nitekim bu yatırımlarının karşılığını Cemal Kaşıkçı cinayetinde aldıkları görülmektedir.

Veliaht Prens bin Selman, en büyük hedefinin ülkenin petrole olan bağımlılığının azaltılması olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönde yatırımlarını artıran veliaht prensin önem verdiği en büyük proje '2030 Vizyonu'dur. Veliaht prens, bu projeyi ilk elden yürüten isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

> Ekonomik çeşitlilik anlamında sıkıntı yaşayan Suudi Arabistan'da, ekonomik üretim çeşitliliğini artırmak için planlanan Vizyon 2030 projesinin en önemli parçası kuşkusuz Aramco şirketidir.

Aramco'nun Suud Ekonomisindeki Yeri

Suudi Arabistan, Ortadoğu'nun en zengin ülkesidir ve büyük oranda petrole bağımlı bir ekonomiye sahiptir. 2017 yılı itibari ile tarım sektörü, GSYİH'nin yalnızca %2,54'ünü oluştururken aktif nüfusun %6,35'ini istihdam etmektedir. Dolayısıyla, Suudi Arabistan tarım ve gıda ürünleri ihtiyacının çoğunu ithal etmektedir. Suudi Arabistan önemli miktarlarda hurma ihraç etse de 2020 yılı itibari ile sınırlı tatlı su kaynaklarını korumak adına tarımsal üretim kısıtlamalarına gitmesi beklenmektedir. Öte yandan 2017 yılı itibari ile, GSYİH'deki payı %45,5 olan sanayi sektörü iş gücünün %22,6'sını istihdam etmektedir. Beklendiği üzere, ihracat gelirlerinin %90'ını petrol oluşturmaktadır. Petrol ihracatı geliri aynı zamanda toplam kamu gelirlerinin %85-90'ını da oluşturmaktadır. Suudi ekonomisinde üçüncül sektör olan hizmet sektörü ülke GSYİH'nin %52,5'ini temsil etmekte ve aktif nüfusun %71,1'ini istihdam etmektedir. Mekke ve Medine'ye sahip olmanın da etkisi ile; turizm, bankacılık ve finansal hizmetler ve sigorta hizmetleri, üçüncül sektörün ana aktörleridir. Diğer yandan; Suudi Arabistan'da hızlı nüfus artışı, özel sektörün düşük ücretli yabancı işçi çalıştırma eğilimi ve Krallık tarafından her aileye verilen sübvansiyonlar işsizlik oranını artıran faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Ekonomik çeşitlilik anlamında sıkıntı yaşayan Suudi Arabistan'da, ekonomik üretim çeşitliliğini artırmak için planlanan Vizyon 2030 projesinin en önemli parçası kuşkusuz Aramco şirketidir. Dünya petrol rezervinin %15'inden fazlasına sahip olan ve dünyanın en büyük petrol üretici firması olan Aramco 1970'lerde devlet şirketi haline gelmiştir. Ancak o zamandan itibaren finansal durumu ile alakalı olarak kamuyu aydınlatıcı bilgi verilmemiştir. 2019 yılı Nisan ayında açmış olduğu tahvil ihracı ilanında şirket hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre firmanın 2019 yılının ilk yarısında teknoloji firmaları Apple, Alphabet, Amazon ve diğer bir enerji üreticisi olan Shell'den daha karlı olduğu gözükmektedir. Toplamda 46,9 milyar dolar kar açıklayan firmanın bu karın 26,4 milyar dolarını adi temettü olarak dağıttığı, 20 milyar dolarını ise hükümete aktardığı belirtilmiştir.[i]

Vizyon 2030

Genişletilmiş bir reform paketi olan bu projenin temel hedefi ülkenin petrole olan bağımlılığını azaltmaktır. Bu anlamda hem ekonomik hem de sosyal alanları kapsayan ve 2030 yılına kadar değişimi hedefleyen bir yol haritası hazırlanmıştır. Geniş bir reform planı olan 2030 vizyonuna Veliaht Prens bin Selman öncülük etmektedir. Planın başlıca unsurları olarak devlete ait petrol şirketi olan Aramco'nun bir bölümünün halka arzının gerçekleştirilmesi, elde edilen gelirle Kamu Yatırım Fonu'nun yeniden yapılandırılması, 3 trilyon dolar olarak tahmin edilen değeriyle dünyanın en büyük yatırım fonu haline getirilmesi ve petrol dışı sektörlere yapılacak yatırımlarla gelirlerin çeşitlendirilmesi belirlenmiştir. Bu reform paketi ile ayrıca, ülkenin yüzde 11,6 olan işsizlik seviyesinin yüzde 7'ye indirilmesi, küçük işletmelerin GSMH büyümesine katkısının yüzde 20'den yüzde 30'a çıkartılması, devam eden altyapı ve kalkınma projelerinin durdurulmaması ve özel sektörün ekonomiye katkısının yüzde 40'tan yüzde 60'a yükseltilmesi amaçlanmıştır.

Diğer yandan, reform paketinin sosyal boyutunda Suudi kadınların toplumsal konumunu geliştirmek için uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak kanunlarda birçok değişikliğe gidilmiştir. Bu noktada yasal ve cezai işlemler ve çalışma sistemi gibi konular ağırlıklı olarak ele alınmış ve çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Suudi kadınların işgücüne katkısının yüzde 22'den yüzde 30'a yükseltilmesi ve kadınların araba kullanma yasağının kaldırılması bunlara örnek gösterilebilir. Avrupa Birliği uyum kriterlerini andıran sosyal ve ekonomik reformları hayata geçirme çabaları devam etmektedir.

Yurt dışında yaşayan Suudiler ve krallıkta uzun süre yaşayan Müslümanların faydalanabileceği yeşil kart uygulamasının da hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Söz konusu reformların uluslararası arenada karşılık bulması veliaht prensin elini güçlendirmektedir. Örneğin; ABD Dışişleri Bakanlığı Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Ofisi (DRL), Suudi Arabistan'daki '2030 vizyonu kapsamındaki sosyal ve ekonomik reformları destekleyen projeleri' finansmanla ödüllendireceğini bildirmiştir. Hedeflenen reformlara ulaşmak adına birçok ülke ile diplomatik temas kurulmuştur. Veliaht Prens bin Selman başta ilk ziyaretini gerçekleştirdiği Mısır'a olmak üzere ABD, Fransa ve İngiltere'ye ziyaretlerde bulunmuştur. Bu ziyaretler esnasında, 16 milyar dolarlık yatırım fonu, ziyaretin ekonomi ve yatırımlar alanında öne çıkan önemli başlığı olmuştur.

Kahire ziyaretinde 2030 vizyonuna beklediği desteği alan Muhammed bin Selman, New York'ta uluslararası kurum ve kuruluşların önde gelen yatırımcıları ile toplantılar düzenlemiş ve uluslararası arenada destek arayışlarını sürdürmüştür. Ülke ekonomisinin yapısını çeşitlendirmek hedefi ile film endüstrisi de dâhil olmak üzere birçok uluslararası şirketin CEO'larıyla da görüşmeler yapılmıştır. İngiltere'de de temaslarda bulunan veliaht prens, burada Vizyon 2030 kapsamında eğitim, finansal hizmetler, kültür, sağlık, bilim, temiz enerji ve savunma alanlarında bir dizi ticaret ve yatırım anlaşmaları yapmıştır. İzleyen süreçte İngiltere ile Stratejik Ortaklık Konseyi'nin kurulduğu açıklanmıştır. Bunların yanında, kültür ve sanatta da atılımlar yapmak isteyen Krallık, 2030 vizyonu kapsamında Fransa ile de birtakım anlaşmalara imza atmıştır. Bu bağlamda, Suudi Arabistan'ın Ulusal Senfoni Orkestrası'nın kurulması görevi Paris Operası'na verilmiştir.

Aramco'nun Yapısı ve Halka Arz Süreci

Dünyadaki en önemli petrol şirketlerinden biri olan Saudi Aramco, 1970'lerde devlet şirketi haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren şirketin finansal durumu kamuoyuna aydınlatıcı bilgi ve-

rilmemiştir. 2019 yılına gelindiğinde belirli bilgilerinin kamuoyu ile paylaşıldığı bu şirket, daha önce de bahsedildiği üzere; 2019 yılı itibari ile dünyadaki birçok büyük şirketten daha fazla kar açıklaması yapmıştır.[ii]

2030 vizyonu projesi kapsamında 2016 yılında ilan edilen halka arz sürecinin dünyanın en büyük işlemlerinden biri olacağı dile getirilmektedir. Dahran merkezli Saudi Aramco şirketi, ham petrol ve doğal gaz arama, üretim, taşıma, satış alanlarında ve petrol ürünlerinin üretimi, taşınması ve satışı alanlarında faaliyetlerini yürütmektedir. Halka arz işlemleri öncesinde, 12 milyar dolarlık ilk uluslararası tahvil ihracının gerçekleştirilmesi amacıyla şirket, tarihinde ilk defa 12 Ağustos 2019 tarihinde finansal raporlarını yayınlamıştır. Buna göre; şirketin 2019 yılı ilk yarısında, yukarıda da belirtildiği gibi, 46,9 milyar dolar net gelir sağladığı, ancak geçen yılın aynı dönemi ile kıyaslandığında 53 milyar dolar olan net gelirinde %12'lik bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Benzer şekilde, geçen yılın aynı döneminde 101,3 milyar dolarlık faiz ve vergi öncesi karları da %9 düşüş ile 92,5 milyar dolar olarak belirtilmiştir.

Şirket, bu düşüşleri, petrol fiyatlarının 2018 yılında ortalama 64,9 dolar seviyelerinden; 2019 yılında ortalama 57,13 dolar seviyelerine inmesine bağlamıştır. Serbest nakit akışı ise; maliyetlerde yapmış oldukları iyileştirmeler ile geçen yıl itibari ile 35,6 milyar dolardan yaklaşık %7 artış ile 38 milyar dolara çıkmıştır. Raporda şirketin gelecekteki planlarına da yer verilmiştir. Çoğunlukla 'Upstream' yani petrol arama, çıkarma ve üretim faaliyetlerini kapsayan iş alanında yoğunlaşan şirket, yaptığı ve yapmayı planladığı yatırımlarla enerji kaynağının üretim süreci rafine etme, depolama ve satış alanlarını kapsayan 'Downstream'i büyüterek ticari işlemlerini geliştirmeyi ve planlı olarak arttırmayı hedeflediklerini belirtmiştir. Böylece şirketin halka arz sürecinde güçlü finansal yapılarının korunacağı ve gelecekteki büyüme için gerekli yatırımların yapılmaya devam edileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda da dünyanın en büyük petrokimya şirketleri arasında yer alan SABIC'in %70 hissesini almak üzere bir anlaşma imzalanmıştır.

"Aramco, gaz üretiminde de dünyanın en büyük 7. tedarikçisi konumundadır. Şirket gaz üretimini de Fadhili, Hawiyah, Karan, Midyan, Shaybah ve Wasit olmak üzere 6 farklı alandan sağlamaktadır."

1938 yılında ham petrol üretiminde ticari faaliyetlerine başlayan Suudi Aramco şirketinin Abqaiq, Ghawar, Haradh, Khurais, Khursaniyah, Manifa, Nuayyim, Qatif, Safaniyah, Shaybah ve Zuluf olmak üzere toplam 11 adet petrol üretim sahası bulunmaktadır. Şirket bu sahalarda Ağır Arap (Arabian Heavy), Orta Arap (Arabian Medium), Hafif Arap (Arabian Light), Daha Hafif Arap (Arabian Extra Light) ve Süper Hafif Arap (Arabian Super Light) olmak üzere kalitesine göre 5 farklı türde ham petrol üretimi yapmaktadır.

Aramco, gaz üretiminde de dünyanın en büyük 7. tedarikçisi konumundadır. Şirket gaz üretimini de Fadhili, Hawiyah, Karan, Midyan, Shaybah ve Wasit olmak üzere 6 farklı alandan sağlamaktadır. Doğal gaz üretimi büyük miktarda etan, doğal gaz sıvıları (NGL) ve yoğuşma suyu olarak sağlanan bu tesislerdeki üretim emisyonları azaltmaya yardımcı olarak daha verimli ve temiz enerji alternatifi sunduğundan büyük petrokimya ve inşaat malzemeleri endüstrilerine hammadde olarak satılmaktadır.

Aramco, petrol ve doğal gaz sektörleri dışında 1998 yılında girdiği kimya sektöründe de yatırımlar yapmakta, sektörün önde gelen DowDuPont, ExxonMobil, Lanxess, Shell, Sinopec, Sumitomo ve Total gibi şirketlerle de ortak girişimlerde bulunarak büyümeye devam etmektedir. Aramco dördü Suudi Arabistan'da biri Avrupa'da ve biri Çin'de olmak üzere Arlanxeo, FREP, Petro Rabigh, Sadara, SATORP ve YASREF isimli kimyasal tesislerinde üretim yapmaktadır.

Suudi Arabistan, Aramco ile dünya piyasalarına açılmak ve sektörde ilk sırayı yer almak istemektedir. Örneğin; ham petrol ihtiyacının yüzde 85'ini ithal eden Hindistan'ın, Uluslararası Enerji Ajansı raporlarına göre 2040 yılına kadar dünyanın en hızlı büyüyen petrol tüketicisi olacağı öngörülmektedir. Güçlü büyüyen bu pazarda Suudi Arabistan, BAE, İran ve Irak ile rekabet etmektedir. Bu rekabette elini güçlendirmek isteyen Suudi Arabistan, Aramco şirketiyle Hindistan'ın batı kıyısında bulunan dünyanın en büyük rafineri kompleksine sahip olan Reliance firmasının yüzde 20'sini satın almayı planlanmaktadır. Bu satın alma Suudi ham petrolünün günlük yarım milyon varilini alma güvencesini de içermektedir. Yaklaşık olarak yıllık 25 milyon ton ham petrol anlamına gelen bu güvence ile Suudi Arabistan Irak'a kaptırdığı en büyük tedarikçiliği kolaylıkla geri alabilecektir[iii].

Suudi Arabistan bu halka arz ile ekonomisini daha fazla çeşitlendirmek için kaynak sağlamaya çalışarak kırılganlığı azaltmayı amaçlamaktadır. Şirket yüzde 5'lik hisse satışı ile hükümete yaklaşık olarak 100 milyar dolarlık bir getiri sağlamayı planlamaktadır. Hükümet ise bu getiri ile petrol dışı sanayi sektörlerine, teknoloji üretimine yatırım yaparak ekonominin petrole bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir. Şirketin işleme açılacağı borsalar ise Asya'da, Amerika'da ve Londra'da olmak üzere birden çok seçeneğin birlikte olacağı planlanmaktadır. Son dönemde, Londra'da Brexit tartışmaları ve Hongkong'daki şemsiye hareketi bu ülke borsalarını Aramco'nun halka arz sürecinde geride bırakmıştır. Bu noktada, Tokyo Borsası ve Wall Street'in öne çıktığı söylenebilecektir.

Suudi Arabistan, Aramco firmasının dünyanın en büyük ilk halka arzı sonrasında yeni Sanayi ve Doğal Kaynak bakanlığı kurduğunu duyurmuş ve Veliaht Prens Muhammed bin Selmanda önde gelen iş adamlarından Bandar el-Khorayef'i başına getirmiştir. Böylelikle Khalid al-Falih'in başında bulunduğu Enerji Bakanlığı'nın etkinliği azaltılmıştır. Yeni bakanlık ile de ekonominin çeşitliliğinin arttırılması ve geliştirilmesi planlanmaktadır[iv].

İzleyen süreçte, Aramco'nun yönetim kurulu başkanlığına halka arz sürecini yavaşlatmakla itham edilen Enerji Bakanı Khalid el-Falih'in yerine Suudi Arabistan Ulusal Yatırım Fonu Başkanı Yasir Osman el-Rumeyyan atanmıştır. Bu yeni atama, şirket hisselerinin borsaya açılma

sürecini hızlandırılması yönünde atılan bir adım olarak yorumlanmıştır[v]. Anonim şirkete dönüştürülerek borsa ve yatırımcılarla olan ilişkisi devletten bağımsız olması tasarlanan Aramco için Suudi Arabistan'da geçen haftalarda Enerji Bakanlığından ayrı olarak Sanayi, Hazine ve Maden Bakanlığı da oluşturulmuştur.

Şirketin halka arz sürecinde Suudi Arabistan Ulusal Varlık Fonu'nun oynayacağı rolün önemi düşünüldüğünde; yıllardır Enerji Bakanlığı tarafından yönetilen Aramco'nun bankacı ve regülatör geçmişi olan bir ismin kontrolüne verilmesi sürecin geleceği için olumlu algılanmıştır. Yasir Osman el-Rumeyyan'ın büyük banka ve kuruluşlarla olan ilişkisi, halka arz sürecine küresel boyutta ilginin artmasını sağlayabilecektir.

> Petrol fiyatlarındaki muhtemel artışın dünya piyasalarındaki olumsuz etkisinin tartışıldığı süreçte, OPEC'ten ve bizzat Donald Trump tarafından yapılan açıklamalar piyasaları rahatlatmıştır.

Aramco Saldırısın Ekonomik Etkileri

Vizyon 2030 yolunda en önemli faktörlerden olan Aramco, bu denli gündemdeyken, sürpriz bir saldırı ile karşı karşıya kalmıştır. Yemen'de Husilerin üstlendiği, insansız hava araçları ile yapılan saldırılar neticesinde Aramco tesisleri zarar görmüş ve üretim durdurulmuştur. Bu saldırı ile Suudi Arabistan'ın toplam üretiminin %5'inin etkilenebileceği belirtilmektedir. Dünya petrol arzının büyük bölümünü karşılayan Suudi Arabistan'a yapılan bu saldırı tüm dünya piyasalarını sarsıcı etki yaratmıştır. Öyle ki; saldırının hemen ertesindeki işlem gününde Brent tipi petrol fiyatları %20'lik bir artış ile Körfez Savaşı'ndan bu yana en büyük günlük yükselişi yaşamıştır. Yaklaşık 19,5 dolarlık bir artışla 71 dolar seviyelerini gören Brent tipi petrol fiyatları tüm dünya piyasalarında olumsuz etki yaratmıştır. Ani fiyat yükselişleri doğrudan tüketiciyi etkilemiştir. Özellikle enerjiye bağımlı ülkelerin para birimleri de bu fiyat artışına tepki vermiştir. Türk lirası bu süreçte %1'lik değer kaybetmiş, Türkiye enerji ithalatına bağımlı ve en büyük kaybı yaşayan ülkeler arasında yer almıştır. Bu süreçte değer kazanan tek araç petrol ve enerji hisseleri olmuştur.[vi]

Petrol fiyatlarındaki muhtemel artışın dünya piyasalarındaki olumsuz etkisinin tartışıldığı süreçte, OPEC'ten ve bizzat Donald Trump tarafından yapılan açıklamalar piyasaları rahatlatmıştır. Yapılan açıklamalarda, üretim kaybının mevcut stoklardan karşılanacağı belirtilmiştir. İran'a müdahale seçeneği gibi siyasi tartışmaların gölgesinde yapılan bu açıklamalar petrol fiyatlarının gerilemesine yardımcı olmuştur.

Saldırı öncesinde dünyanın önde gelen bankaları, Dubai Ritz Carlton Otel'inde Suudi Aramco firmasının IPO sürecini değerlendirirken üretim tesislerine yapılan saldırı nedeniyle petrol üretimi öncelikle azaltılmış hemen sonrasında ise geçici süreliğine durdurulmuştur. Ancak, bu saldırının bir diğer olumsuz etkisinin de dünyanın en büyük IPO süreci olacak Aramco'nun değerleme sürecinde görüleceği tahmin edilmektedir.

Kasım ayı içerisinde Riyad'da gerçekleştirilmesi planlanan hisse satışları için Suudi Arabistan zaman kaybetmeden çalışmalara devam etmektedir. Ancak bu süreç saldırılarla ötelenmeye ve şirketin sürekli bir saldırı riski ile karşı karşıya kalabileceği gösterilerek değerleme sürecinin

olumsuz etkilenmek istenildiği düşünülmektedir. Bu nedenle de Muhammed bin Selman'ın ve Suudi Arabistan'ın şirketin terörle ve savaşla mücadele edebileceğini tüm dünyaya ve yatırımcılarına güçlü bir şekilde göstermesi gerekmektedir.[vii]

Saldırılar Öncesi Küresel Petrol Piyasasının Durumu

Yukarıda da değinildiği üzere; 14 Eylül tarihinde Suudi Arabistan'ın milli petrol şirketi Aramco'nun Bıkayk ve Hırays beldelerinde bulunan petrol tesislerine seyir füzeleri ve silahlı insansız hava araçlarıyla (SİHA) saldırılar düzenlenmiştir[viii] Saldırılar dünyanın en büyük petrol işleme tesisi olan Bıkayk'tan sağlanan günlük petrol üretiminde 5,7 milyon varillik kesintiye sebep olmuştu.[ix] Aramco tesislerinin zarar görmesi sebebiyle Suudi Arabistan'ın petrol arzı neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Petrol arzının düşmesine neden olan saldırılar; güvenlik açığını ortaya çıkarması ve bölge jeopolitiğinde gerginlikler yaratması yanında, en önemli sonucunu küresel petrol piyasaları nezdinde doğurmuştur.

Küresel petrol piyasasının en önemli üreticilerini barındıran Körfez bölgesindeki gerginlikler, petrol piyasasını birinci dereceden etkilemektedir. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ve OPEC-dışı üyelerden oluşan OPEC+ ülkeleri, petrol arz miktarı üzerinde anlaşarak uluslararası bir olgu olan petrol fiyatını belirlemeye çalışmaktadır. Petrolün ekonomi politiği gereği, siyasi irade ve uluslararası piyasaların mücadelesi sonucunda ortaya çıkan petrol fiyatı, özellikle ekonomisi petrole dayalı ülkeler açısından kritik bir öneme sahiptir. Öyle ki, yüksek oranlarda doğal kaynak rezervlerine sahip olmak, ülke ekonomileri açısından ilk bakışta son derece olumlu bir olgu olarak görülebilmektedir. Fakat, doğal kaynak rezervlerinin ihracından elde edilen gelirlere son derece bağımlı olan ekonomiler de piyasadaki fiyat dalgalanmalarına bir hayli hassas ekonomiler olarak öne çıkmaktadır. Bu da jeopolitik gerginliklerin, ekonomik belirsizlikler ile bir araya geldiği bir coğrafya da "zengin ülkeler" açısından bile sorunlu bir durumu ifade etmektedir.

Bu minvalde, OPEC ve OPEC+ ülkeleri, 2018 yılı aralık ayında Viyana'daki bir toplantıda günlük petrol üretimlerinde 1,2 milyon varil kesintiye giderek Brent tipi ham petrolün fiyatını 70+ dolar seviyesinde tutmaya çalışmışlardır.[x] Çoğu, doğal kaynakların ihracatından elde edilen gelirlere bağlı olan ekonomiler, buradan yeteri kadar gelir elde edilmediğinde bütçe açığı verdikleri için, arz miktarında kesintiye gitmeyi kabul etmişlerdir. İlk etapta 6 aylık bir süre için anlaşılan petrol kesintisi miktarı, Mart 2019'da Suudi Arabistan ve Rusya arasında tekrar anlaşma konusu olarak, daha ileri bir tarihe kadar petrol miktarında kesintiye gidilmesi kararlaştırılmıştır.

Saldırılar ve Jeopolitik Gerginliklerin Küresel Piyasaya Etkisi

Söz konusu saldırılar sonrası petrol piyasasında Brent tipi ham petrolün varil fiyatı %19 artış göstermiştir.[xi] Suudi Arabistan yetkilileri, saldırıdan önce ürettikleri 9,8 milyon varil seviyesine ulaşmanın haftalar sürebileceğini belirttiler. Fakat bu açıklama, Suudi Arabistan'ın tekrar İran üzerinde baskı kurmayı istemesinden ötürü ABD'ye yönelik "şantajı" olarak da yorumlanmıştır. 13 Eylül'de Brent tipi ham petrolün varil fiyatı 59,25 dolar seviyesinde iken saldırıların sebep olduğu kesinti ile birlikte 16 Eylül'deki varil fiyatı 67,68 dolar seviyesine yükselmiştir. 12 gün boyunda 60-67 dolar arasında seyreden petrol fiyatları saldırıdan yaklaşık 15 gün sonra tekrar eski seviyesine gelmiş, daha aşağı seviyelere doğru inme eğilimine de girmiştir. 9 Ekim itibariyle, Brent tipi ham petrol 57,97 dolardan alıcı bulmaktadır.

Grafik 1: Saldırılar Sonrası Brent Tipi Ham Petrol Varil Fiyatında Değiş-

Kaynak: Bloomberg.com

Petrol fiyatlarının jeopolitik gerginliklere çok hassas tepki verdiği belirtilirken, sadece bu faktörler tarafından belirlendiğini söylemek yanlış olacaktır. Zira yine Aramco saldırıları sonrasında, petrol piyasalarını etkileyen bir diğer olgunun da ABD ve Çin arasında devam eden ticaret savaşları olduğunu söylemek mümkündür. ABD Başkanı Donald Trump'ın Çin ile bir ticaret anlaşmasının beklenenden daha erken gerçekleştirilebileceği açıklamasında bulunmasından sonra, piyasalarda istikrara geçiş dönemi başlamıştır.[xii]

Suudi Arabistan'ın saldırılar sonrası zoraki kesintilere gitmesi ile birlikte, petrol piyasalarının ihtiyaç duyduğu güven ortamını ABD ve Rusya tarafından temin edilmiştir.[xiii] Hali hazırda her fırsatta Ortadoğu petrollerine bağlı olunmadığını vurgulayan Trump yönetimi kendi petrolünü de üretmeye devam etmektedir. Bu bakımdan hem ABD hem de Rusya da saldırılar sonrasında günlük petrol üretimlerini artırmışlar ve piyasanın dengeye ulaşmasına katkı sağlamışlardır.[xiv] Eylül ayı sonlarında ABD günlük ortalama 3 milyon varil petrol ihraç etmeye başlamıştır.[xv] Günlük petrol üretiminin 12,5 milyon varil seviyesinde olduğu ABD, bu miktarın büyük bir kısmını iç tüketim için kullanmaktadır.

Saldırıların hangi aktör tarafından yapıldığına yönelik spekülasyonların olduğu bir ortamda, net olan nokta; petrol piyasalarının jeopolitik gerginliklerden kolayca etkilenebildiği gerçeğidir. Petrol fiyatlarının artması, petrol ithalatına bağlı ekonomiler için olduğu kadar gelişmiş ekonomiler açısından da pahalılığı ve kur dalgalanmalarını da beraberinde getirmesi bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Saldırıların ardından yaklaşık bir ay geçmiş olmasına rağmen, petrol fiyatlarının eski seviyelere inmiş olmasına karşın Suudi Arabistan'ın günlük petrol üretimi ve günlük petrol ihracatı bakımından saldırı öncesi seviyelere geldiği söylenemeyecektir. 2018 yılında günde ortalama 12,42 milyon varil petrol üretimi ile küresel arz piyasasının %12'lik bir dilimine sahip olan Suudi Arabistan[xvi], OPEC ve OPEC+ görüşmeleri sonrası kesinti kararı alınması ile birlikte üretimini 9,8 milyon varile kadar indirmişti.[xvii]

Küresel petrol piyasası Aramco saldırıları ile birlikte bir süreliğine durağanlık ve arz miktarında kesinti yaşadı. Fakat, gerek ABD ve Rusya'nın petrol üretimlerini artırmaları, gerekse Suudi Arabistan'ın üretimi tekrar eski seviyeye çıkarma çabalarına öncelik vermesi sebebiyle Aramco krizi büyük etkiler bıraksa da petrol piyasasını tersine çevirmemiştir. Ayrıca, petrol arz miktarının beklenmedik sebepler dolayısıyla kesintiye uğraması halinde kullanılmak üzere, ABD'nin 600 milyon varilden fazla stok miktarı bulunurken, Suudi Arabistan'ın da Rotterdam ve Mısır'da stok depoları bulunmaktadır. Bu sebepten, saldırıların küresel petrol piyasası adına büyük bir şok olduğu gerçeğinin yanında, küresel petrol piyasasının henüz dünyadaki enerji hakimiyetinin petrol-dışı kaynaklara evrilmesi hususunda bir süre daha temel aktör konumunda olacağını söylemek mümkündür.

Çıkarımlar ve Sonuç

Hisselerinin olası halka arz edilme durumu ile birlikte 2 trilyon dolarlık bir değer biçilen Suudi Arabistan'ın milli petrol şirketi Aramco, petrole bağımlı Suudi ekonomisi için kritik önemde iken aynı zamanda ekonomi ve güvenliğin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu düşünüldüğünde Suudi Arabistan güvenliği için de kritik bir öneme sahiptir. Bu minvalde, rentiyer bir devlet olarak kategorize edilen Suudi Arabistan, doğal kaynak bağımlı ekonomi sarmalından kurtulmak ve petrolden elde edilen gelirleri sürdürülebilir kalkınmada kullanılabilecek değerlere (*economic assets*) çevirme yolunda, 2030 reform paketi çerçevesinde adımlar atmıştır. Ekonomik kaynaklarını çeşitlendirme politikası, en başta petrole bağımlılığı azaltıp farklı kaynaklardan gelir elde etmeyi içerirken, sonrasında da ülkede çalışan yabancı nüfusun Suudi vatandaşları ile aşamalı olarak değiştirilmesini hedeflemektedir.[xx]

Ağustos-Eylül dönemlerinde Suudi Arabistan hükümeti içerisinde ve bakanlıklarda görevlerde ve kurum yapılanmalarında değişiklikler meydana gelmiştir. Suudi Arabistan Enerji Bakanı ve aynı zamanda Aramco şirketinin CEO'su olan Khalid al-Falih görevden alınmıştır. Görev değişikliğinin yanında, Enerji Bakanlığı sıfatı ile Aramco CEO'luğu sıfatının birbirinden ayrılarak ayrı ayı kişilere verilmesi, Suudi yönetiminin ve özelde bin Selman'ın Aramco'nun halka arz edilmesi sürecine verdikleri kritik önemi göstermektedir. Fakat, bütün bu çabalara rağmen, 14 Eylül'deki saldırılardan ötürü Aramco'nun halka arz edilmesi süreci, tersine bütün açıklamalara rağmen, sekteye uğramıştır. Saldırılardan sonra gerek Aramco İcra Kurulu Başkanı Amin Nasser ve gerekse Enerji Bakanı Prens Abdülaziz bin Selman halka arz edilme sürecine bağlılığı yineleseler de, teknolojik ve bürokratik engeller, halka arz edilmenin planlandığı gibi olmasını engellemiştir.

Bütün bunların yanında, sürecin sekteye uğramasındaki en önemli nedenlerden birisi de Suudi Arabistan'ın yaşadığı prestij kaybıdır. Petrol tesislerinin korunamaması, dünyanın en büyük şirketinin ve Suudi Arabistan'ın güvenlik zafiyetlerine işaret etmiş ve Aramco'nun olası halka arz edilmesi sürecindeki iddiasını zayıflatmıştır.

Ekim ayında, Aramco'nun büyük ihtimalle 2019 yılı sonuna kadar halka arz edileceği düşünülse de halka arz edilen kısmın ilk plandaki gibi %5 değil, %1 ve %2 arasında olacağı, dolayısıyla bin Selman ve ekibinin buradan elde etmek istediği prestiji de karı da sağlayamayacağı bildirilmektedir. İlk halka arz ediliş süreci planlandığı gibi tamamlandığı takdirde, Suudi hükümetinin 2020 ve 2021 yıllarında Asya-menşeli borsalara da hisseleri açacağı tahmin edilmektedir.

[i] Saudi Aramco's Path to the World's Largest IPO (Erişildi: 01 Ekim 2019) https://www.wsj.com/video/saudi-aramcos-path-to-the-worlds-largest-ipo/ABC675EC-2C9E-46D5-95CD-5A5F93E7A45F.html

[ii] Attacks on Saudi Oil Plants Risk Lowering Aramco IPO Valuation (Erişildi: 01 Ekim 2019) https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-09-15/attacks-may-impact-saudi-aramco-ipo-valuation-eurasia-says

[iii] Saudi Aramco defends its hold on coveted Indian oil market with Reliance tie-up (Erişildi: 23 Eylül 2019) https://economictimes.indiatimes.com/markets/stocks/news/saudi-aramco-defends-its-hold-on-coveted-indian-oil-market-with-reliance-tie-up/articleshow/70686214.cms?from=mdr

[iv] Saudi Arabia shakeup brings in new oil minister and royal court chief (Erişildi: 23 Eylül 2019) https://www.theguardian.com/world/2019/aug/31/saudi-arabia-announces-new-oil-minister-royal-court-chief-prince-mohammed

[v] Saudi Aramco'da yönetim değişikliği halka arzı hızlandıracak (Erişildi: 29 Eylül 2019) https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/saudi-aramcoda-yonetim-degisikligi-halka-arzi-hizlandiracak/1574808

[vi] Suudi Arabistan petrol tesislerine saldırı dünya ekonomisini nasıl etkiler? (Erişildi: 01 Ekim 2019) https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49714667

[vii] Attacks on Saudi Oil Plants Risk Lowering Aramco IPO Valuation (Erişildi: 01 Ekim 2019) https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-09-15/attacks-may-impact-saudi-aramco-ipo-valuation-eurasia-says

[viii] Major Saudi Arabia oil facilities hit by Houthi drone strikes (Erişildi: 14 Eylül 2019) https://www.theguardian.com/world/2019/sep/14/major-saudi-arabia-oil-facilities-hit-by-drone-strikes

[ix] Petrol SİHA saldırılarının ardından 10 dolar yükselebilir (Erişildi: 15 Eylül 2019) https://www.bloomberght.com/petrol-siha-saldirilarinin-ardindan-10-dolar-yukselebilir-2232815

[x] OPEC and allies agree to cut oil production by 1.2 million barrels per day (Erişildi: 7 Aralık 2018) https://www.cnbc.com/2018/12/07/opec-meeting-saudi-arabia-and-russia-look-to-impose-production-cuts.html

[xi] Attacks on Saudi oil supply effectively wipe out the world's spare capacity (Erişildi: 15 Eylül 2019) https://www.cnbc.com/2019/09/16/aramco-saudi-arabia-attacks-on-oil-supply-wipes-out-spare-capacity.html

[xii] Trump says trade deal with China could happen sooner than people think (Erişildi: 25 Eylül 2019) https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-china-trump/trump-says-trade-deal-with-china-could-happen-sooner-than-people-think-idUSKBN1WA1Z4

[xiii] Dünya Piyasalarında Aramco Gerginliği (Erişildi: 9 Ekim 2019) https://www.star.com.tr/ekonomi/dunya-piyasalarinda-aramco-gerginligi-haber-1480973/

[xiv] ABD'nin ham petrol stokları yükseldi (Erişildi: 9 Ekim 2019) https://www.bloomberght.com/abd-nin-ham-petrol-stoklari-yukseldi-2233810

[xv] ABD'nin ham petrol stokları yükseldi (Erişildi: 9 Ekim 2019) https://www.bloomberght.com/abd-nin-ham-petrol-stoklari-yukseldi-2233810

[xvi] US Energy Information Administration (ABD Enerji Bilgi İdaresi): What are the top producers and consumers of oil? (Erişildi: 9 Ekim 2019) https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6

[xvii] Saudi crude output to fall to 9.8 million bpd in March: Falih (Erişildi: 9 Ekim 2019) https://www.reuters.com/article/us-oil-opec-saudi/saudi-crude-output-to-fall-to-9-8-million-bpd-in-march-falih-idUSKCN1Q116U

[xx] Vision 2030 web sitesi: (Erişildi 17 Ekim 2019) https://vision2030.gov.sa/en

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

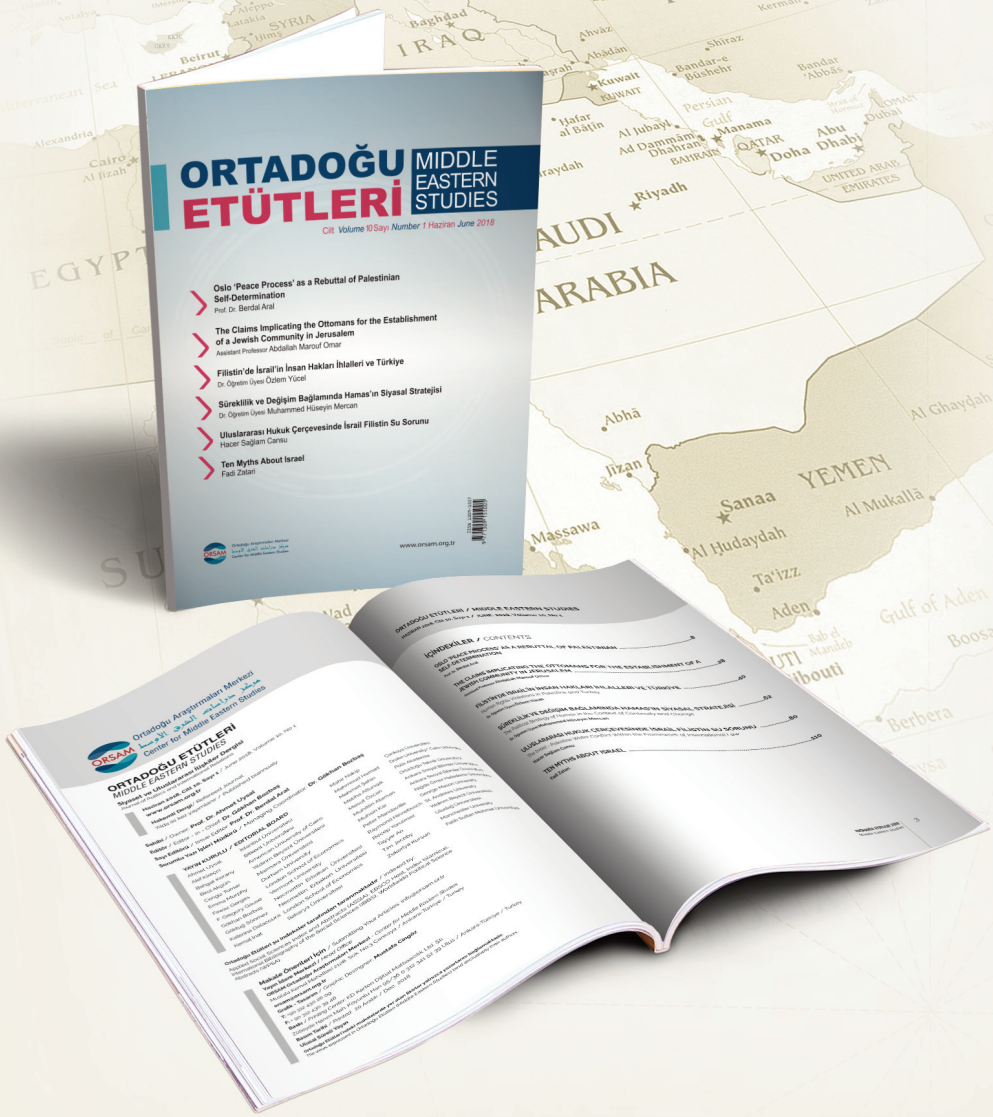

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM
مركز دراسات الشرق الأوسط

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

+90 (312) 430 26 09
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

orsamtr